

HÖGSTA DOMSTOLENS BESLUT

meddelat i Stockholm den 19 december 2018

Mål nr

Ö 5510-17

PARTER

Klagande

JM

Ombud: Advokaterna OH och AW

Motpart

Marginalen Bank Bankaktiebolag, 516406-0807

Box 26134

100 41 Stockholm

Ombud: Jur. kand. SW

SAKEN

Tillstånd till prövning i hovrätt av mål om fordran

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts beslut 2017-11-03 i mål T 9335-17

Dok.Id 155678

HÖGSTA DOMSTOLEN
Riddarhustorget 8

Postadress
Box 2066
103 12 Stockholm

Telefon 08-561 666 00
Telefax 08-561 666 86
E-post:
hogsta.domstolen@dom.se
www.hogstadamstolen.se

Expeditionstid
08:45–12:00
13:15–15:00

HÖGSTA DOMSTOLENS AVGÖRANDE

Med ändring av hovrättens beslut meddelar Högsta domstolen tillstånd till målets prövning i hovrätten.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

JM har yrkat att Högsta domstolen meddelar tillstånd till målets prövning i hovrätten.

Marginalen Bank Bankaktiebolag har motsatt sig yrkandet.

SKÄL

Frågan i målet

1. Frågan i målet är om prövningstillstånd ska meddelas i hovrätten. Härvid aktualiseras frågor om tingsrättens skyldighet att utöva materiell processledning i dispositiva tvistemål och om den materiella processledningens betydelse för frågan om tillåtande av ny bevisning i hovrätten.

Bakgrund

2. Marginalen Bank väckte talan vid tingsrätten mot JM och yrkade betalning av ett lån. JM bestred käromålet och invände att han inte hade ingått låneavtalet. Han anförde att hans sambo, utan hans vetskap eller medgivande, hade tagit upp lånet med användande av hans identitetsuppgifter och BankID.

3. JM företräddes inte av något ombud vid förberedelsen och något sammanträde för muntlig förberedelse hölls inte. Under förberedelsen åberopade JM viss skriftlig bevisning. Vid ett telefonsamtal från tingsrätten till JM förtydligade han tidigare lämnad uppgift att han också önskade åberopa vittnesförhör med sin sambos mor till styrkande av att sambon tagit ett flertal

lån, inklusive det aktuella lånet, i hans namn. Vid huvudförhandlingen var JM inte personligen närvarande utan företrädde av ett ombud som inte var jurist.

4. Vid huvudförhandlingen ingav ombudet en dom från den 26 september 2016 av samma tingsrätt i en tvist mellan Brixo AB och JM. Också det målet gällde betalningsansvar för ett lån som, enligt JM, hade tagits upp olovligen av hans sambo. Brixos talan ogillades. Målet avgjordes utan huvudförhandling och parterna åberopade endast skriftlig bevisning.

5. Efter huvudförhandlingen i den nu aktuella tvisten, men innan tingsrätten meddelade sin dom, begärde JM genom ombudet komplettering av utredningen i form av förhör med sin sambo. Tingsrätten avvisade den nya bevisningen, eftersom den inte ansågs utgöra skäl för komplettering av utredningen.

6. Tingsrätten förpliktade JM att betala det yrkade beloppet. Tingsrätten anförde i domskälen bl.a. att den bevisning som JM hade åberopat visserligen talade för hans invändning om att någon annan ingått låneavtalet, men att han inte kunde anses ha uppfyllt sin bevisbörda då varken han eller hans sambo hade hörts i målet.

7. JM överklagade tingsrättens dom till hovrätten och gjorde gällande att det fanns skäl att bevilja prövningstillstånd. I sitt överklagande åberopade han som ny bevisning förhör med sig själv och sin sambo och gjorde gällande att han på grund av tingsrättens handläggning haft giltig ursäkt att inte åberopa den bevisningen tidigare. Hovrätten har inte meddelat prövningstillstånd.

8. I sitt överklagande till Högsta domstolen har JM vidhållit de skäl han anförde i sitt överklagande till hovrätten. Han har särskilt framhållit att prövningstillstånd ska meddelas i hovrätten på grund av att tingsrätten har brustit i sin skyldighet att utöva sådan materiell processledning som krävs med hänsyn till omständigheterna.

Rättsliga utgångspunkter

Kravet på prövningstillstånd vid överklagande till hovrätten

9. För att hovrätten ska pröva tingsrättens dom eller beslut krävs prövningstillstånd (49 kap. 12 § rättegångsbalken). Prövningstillstånd ska meddelas bl.a. om det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till eller om det inte utan att sådant tillstånd meddelas går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten kommit till (ändringsdispens respektive granskningsdispens, se 14 § 1 och 2).
10. Tillämpningen av regeln om ändringsdispens ska präglas av generositet, vilket innebär att alla avgöranden som bedöms som tveksamma ska tas upp till fullständig prövning. Genom regeln om granskningsdispens har lagstiftaren ytterligare velat motverka risken för att felaktiga tingsrättsavgöranden inte blir omprövade i hovrätt. (Se prop. 2004/05:131 s. 185 f.)
11. Om klaganden i överklagandet åberopar nya omständigheter eller nya bevis, kan frågan om ändrings- eller granskningsdispens ska meddelas komma att bli avhängig av frågan om de nya omständigheterna eller bevisen ska tillåtas. Det måste då, som ett led i bedömningen av om prövningstillstånd ska meddelas, göras en förprövning av om de nya omständigheterna eller bevisen kan komma att tillåtas (jfr Peter Fitger m.fl., Rättegångsbalken, Supplement 84 april 2018, s. 49:52, jfr NJA 1982 s. 27).
12. En liknande situation uppkommer om tingsrätten har avvisat åberopade omständigheter eller bevis och detta beslut sedan överklagas i samband med överklagandet av tingsrättens dom. Hovrätten måste då, inom ramen för frågan om prövningstillstånd, preliminärt ta ställning till om det var rätt av tingsrätten att avvisa omständigheten eller beviset. Om hovrätten härvid bedömer att det var fel av tingsrätten att besluta om avvisning, ska denna bedömning ligga till grund för hovrättens ställningstagande i frågan om prövningstillstånd. Det

innebär t.ex. att om den avvisade bevisningen ger anledning att betvivla riktigheten av tingsrättens avgörande i sak, så ska ändringsdispens beviljas (jfr NJA 2003 s. 400 och NJA 2009 s. 738).

Förberedelse och materiell processledning i dispositiva tvistemål

13. Av 42 kap. 8 § andra stycket rättegångsbalken följer att rätten under förberedelsen genom materiell processledning ska verka för att tvistefrågorna blir klarlagda och att parterna anger bl.a. den bevisning som de vill åberopa i målet. Rätten ska med frågor och påpekanden försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar. Den materiella processledningen ska ske med beaktande av målets beskaffenhet, varvid även annat än processmaterialets karaktär har betydelse, t.ex. att en part uppträder utan ombud (jfr Fitger m.fl., a.a. s. 42:29 ff.).

14. Processledningen i dispositiva tvistemål bör utövas så att en effektiv process befrämjas. Utgångspunkten bör vara att parterna ska kunna få allt relevant material prövat, eftersom möjligheterna att åberopa nya omständigheter eller bevis i högre rätt är begränsade (jfr Bengt Lindell, Civilprocessen, 4 uppl. 2017, s. 357 f. Jfr även Peter Westberg, Domstols officialprövning, 1988, s. 555).

15. Domstolen får inte agera så att dess opartiskhet eller objektivitet äventyras. Detta hindrar i regel inte att rätten pekar på betydelsen av principen om det bästa bevismedlet och vid behov förklarar dess innebörd. Det kan exempelvis vara lämpligt att rätten frågar en part som bara åberopar förhör med sig själv om parten önskar att något vittne kallas när det framgår att det finns vittnen som kan ha information av betydelse. (Jfr Per Olof Ekelöf m.fl. Rättegång V, 8 uppl. 2011, s. 53.) Detta gäller särskilt om parten inte företräds av ett juridiskt skolat ombud.

Nya åberopanden när förberedelsen har avslutats

16. Tingsrätten kan meddela parterna att förberedelsen vid en viss senare tidpunkt ska anses vara avslutad. Verkan av ett sådant beslut är att nya omständigheter eller bevis får åberopas av part endast om parten gör sannolikt att han eller hon har giltig ursäkt eller målets prövning inte fördröjs i någon väsentlig mån om åberopandet tillåts. (Se 42 kap. 15 a § rättegångsbalken.)

17. Härutöver gäller att part som vid huvudförhandlingen vill åberopa bevis som inte uppgetts under förberedelsen omedelbart ska ge detta till känna (42 kap. 22 § rättegångsbalken). Underlåter en part att göra detta får rätten lämna det nya materialet utan avseende, om det kan antas att parten genom sitt förfarande försöker förhala rättegången eller överrumpla motparten eller att parten annars handlar i otillbörligt syfte eller av grov vårdslöshet (43 kap. 10 §). Parten kan också, under vissa förutsättningar, förpliktas att ersätta kostnad som orsakats av att bevisningen åberopats på ett sent stadium under processen (18 kap. 6 §).

18. I 43 kap. 14 § rättegångsbalken finns en bestämmelse som ger domstolen möjlighet att efter huvudförhandlingen komplettera utredningen. Det är domstolen som avgör om det finns behov av detta. Parterna har alltså inte någon rätt att få åberopa nytt material efter huvudförhandlingens slut. (Se Fitger m.fl., a.a. s. 43:33.) Tidigare brister i den materiella processledningen kan emellertid medföra att domstolen är skyldig att vidta åtgärder med stöd av bestämmelsen.

Bedömningen i detta fall

19. Omständigheterna i målet vid tingsrätten – däribland det förhållandet att JM förde sin talan utan hjälp av ett juridiskt skolat ombud – medförde ett särskilt behov av materiell processledning från tingsrättens sida. Tingsrätten borde bl.a., när JM under förberedelsen åberopade förhör endast med sin sambos mor, ha förklarat principen om det bästa bevismedlet för honom. En sådan materiell processledning hade kunnat utövas vid en muntlig förberedelse

eller, i vart fall, genom att parterna tillställdes preciserade frågor. Någon sådan processledning kom, såvitt framgår av handlingarna, inte till stånd. Det förhållandet att JM inte åberopade något förhör med sin sambo under förberedelsen i tingsrätten får mot denna bakgrund tillskrivas en bristfällig processledning från tingsrättens sida.

20. Med hänsyn till det nu sagda – och då ett förhör med sambon kunde antas ha betydelse för målets utgång – borde tingsrätten ha tillmötesgått JM:s begäran om att sambon skulle höras. JM får vidare anses ha haft giltig ursäkt för att först i hovrätten åberopa förhör med sig själv.

21. Med beaktande av vad den nu angivna bevisningen kan tillföra målet finns det anledning att betvivla riktigheten i det slut som tingsrätten kom till. JM ska därför beviljas prövningstillstånd i hovrätten.

I avgörandet har deltagit: justitieråden Agneta Bäcklund, Svante O. Johansson, Sten Andersson, Stefan Johansson och Eric M. Runesson (referent)
Föredragande justitiesekreterare: Fredrik Blommé